

چگونه توانستم دانش آموزان پایه دهم (رشته شبکه) را به درس جغرافیا علاقه مند کنم؟

محمدحسین رهجو^۱، الهام رهجو^۲، زهرا احمدی کوهبنانی^۳، نسرين ميرزاخون^۴

^۱ کارشناس ارشد جامعه شناسی دانشگاه شهید باهنر کرمان (نویسنده مسئول)

^۲ کارشناس علوم تربیتی دانشگاه شهید باهنر کرمان

^۳ دانشجوی کارشناسی الهیات دانشگاه فرهنگیان یزد

^۴ دانشجوی کارشناسی الهیات دانشگاه فرهنگیان یزد

چکیده

این پژوهش، به موضوع «چگونه توانستم دانش آموزان پایه دهم (رشته شبکه) را به درس جغرافیا علاقه مند کنم؟» می پردازد. طرح پژوهش توصیفی و از نوع تحقیق عملی (اقدام پژوهی) است. یکی از مسائلی که ممکن است در بعضی از کلاس ها در بین دانش آموزان وجود داشته باشد مسئله ی بی علاقه گي دانش آموزان نسبت به درس خاصی است. عوامل زیادی می تواند در به وجود آمدن این موضوع نقش داشته باشد. برای جمع آوری اطلاعات از روش های مشاهده و یادداشت برداری و گفت و گو استفاده شده است. به منظور رفع و حل مسئله ایجاد شده از روش های تدریس فعال، تشویق کردن دانش آموزان، استفاده از ابزار ها و امکانات آموزشی مرتبط با درس، از زاویه دیگر به مطالب درسی نگاه کردن و به کاربردن مثال های عینی و کاربردی استفاده شده است. شواهد نشان داد خارج شدن از یکنواختی تدریس و استفاده از روش های نوین تدریس می تواند علاقه و انگیزه دانش آموزان به درس مربوطه را بیشتر کند.

واژه های کلیدی: دانش آموزان، علاقه مندی، جغرافیا، اقدام پژوهی

مقدمه

مطالعه و پژوهش درباره تاریخچه آموزش و پرورش ایران نشان می‌دهد که این نهاد در کشور ما از قدمت بالایی برخوردار است. و همواره مسئله تعلیم و تربیت وجود داشته و از اهمیت بالایی برخوردار بوده است. تعلیم و تربیت یکی از نیازهای اساسی و دغدغه تمام جوامع بشری بوده است. انسان با آموزش است که میتواند مشکلات خود را حل کند و این خصلت وجه تمایز و تفاوت انسان با سایر موجودات است. انسان‌ها میتوانند از طریق آموزش، دانش و مهارت خود را به نسل آینده انتقال دهند. هدف اصلی امر آموزش، یادگیری در دانش آموزان است و این عمل با تدریس اتفاق می‌افتد. تدریس به معنای عمل سلسله وار و زنجیروار منظم و هماهنگ و از پیش تعیین شده برای فراهم آوردن شرایط مطلوب یادگیری است. تدریس فعالیتی است که به صورت ارتباط و تعامل بین معلم و فراگیر جریان دارد. هدف از تدریس افزایش توانایی یادگیری است. دانش آموزان وقتی میتوانند خوب مطالب را فراگیرند که روش‌ها و راهبرد های خوب یادگرفتن را یاد بگیرند و فراگیری و کسب آموزش و پرورش را در خود توسعه و گسترش دهند. (خاکسار و همکاران، ۱۴۰۰: ۵۸)

در فرایند یادگیری، همه اجزا و عناصر از جمله معلم، دانش آموزان و اولیا سهیم هستند و همانند اجزای یک سیستم برای رسیدن به هدف نائل شدن پیشرفت تحصیلی دانش آموزان تلاش میکنند. تعلیم و تربیت امری وقت گیر، سخت و پرتنمر است. معلمان به عنوان نقطه آموزشی و پرورشی میتوانند بیشترین و مهم ترین نقش را ایفا کنند. همچنین یافته های پژوهشی نشان می‌دهد معلم مهم ترین متغیر در یادگیری دانش آموزان به حساب می‌آید. (بازدار و همکاران، ۱۳۹۹: ۲)

بیان مسئله

یکی از مسئله ها و معضلات جدی در نهاد آموزش و پرورش و حتی در جهان، مسئله ی بی علاقه گی نوجوانان و جوانان به انجام فعالیت های درسی و یادگیری و مجموعاً حضور شاداب و با نشاط در کلاس درس است. نبود انگیزه در تحصیل و فراگیری علم میتواند علاوه بر ضرر و زیان به نیروها و امکانات مادی، نوعی رکود علمی و عقب ماندگی را به دنبال داشته باشد و میتواند پیامدهایی همچون ضعف تحصیلی، اهمال کاری در انجام وظایف درسی، بی توجهی به یادگیری، مردودی و ترک تحصیل را به بار آورد. (خدارحمی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۲۸)

در هنگام تدریس درس جغرافیا و بیان کردن مفاهیم و موضوعات جغرافیایی متوجه شدم خیلی از دانش آموزان علاقه چندانی به این درس نشان نمیدهند و بعضی از آنها با پرسیدن سوال هایی همچون چرا باید درسی که مربوط به رشته ما نیست را بخوانیم؟ این مطالب در کجای زندگی ما تاثیر و کاربرد دارند؟ چگونه میتوانیم از این مطالب در زندگی مان برای پیشرفت و رشدمان استفاده کنیم؟ و سوالاتی از این دست؛ قصد داشتند عدم علاقه و اشتیاق خود را برای فراگیری مطالب آن عنوان کنند. وقتی این موضوع را متوجه شدم و با چنین مسئله ای در کلاس درس روبه رو شدم تصمیم گرفتم این مسئله را در قالب فرایند اقدام پژوهی به منظور حل مشکل بررسی کنم. قطعاً این مسئله ممکن است در خیلی از کلاس ها و مدارس و دانش آموزان وجود داشته باشد و دانش آموزان احساس کنند مطالب درسی مربوط به رشته آنها نیست و یا کاربرد آن چنانی ندارد.

مهم ترین پرسش هایی که قصد پاسخ دادن به آن ها را در این پژوهش داریم آنست که چرا دانش آموزان علاقه ای به درس جغرافیا نشان نمیدهند؟ دلایل بی انگیزگی و عدم علاقه آنها چیست؟ چگونه و با انجام چه روش هایی میتوان دانش آموزان را به درس جغرافیا علاقه مند و مشتاق کرد؟

اهمیت و ضرورت پژوهش

در تعریف واژه جغرافیا میتوان اینگونه گفت: رابطه متقابل بین انسان و محیط، که هر دو آنها زمینه ساز تمدن بشری هستند. بدون وجود محیط زیست تمدنی نیز وجود نخواهد داشت. و انسان به این محیط به صورت مستقیم و غیر مستقیم وابسته است. محیط زندگی انسان، مکانی است که انسان و عناصر طبیعی و فرهنگی و محیط ساخته دست انسان، همگی اجزا غیر قابل تفکیکی هستند که به صورت دوایر متداخل به یکدیگر وابسته هستند. یکی از مهم ترین علل تخریب محیط زیست، عدم آگاهی مردم نسبت به مسائل زیست محیطی است. قطعاً با افزایش آگاهی در این زمینه میتوان از بروز بسیاری از آسیب ها جلوگیری کرد و بدون افزایش آگاهی در این زمینه امیدی به بهبود وضعیت زیست محیطی وجود ندارد. آموزش محیط زیست و حفاظت از آن و نقش تربیتی مدارس و معلم در این امر میتواند نقش به سزا و تاثیرگذاری باشد. (احمدی وهمکاران، ۱۴۰۱: ۷۰) پس با توجه به تفاسیر و توضیحات، آموزش اصولی جغرافیا در مدارس از اهمیت بالایی برخوردار است.

مبانی نظری

به اعتقاد رابرت بیلر^۱ (۱۹۷۴ ترجمه کدیور ۱۳۶۸) تکالیفی به شاگردان داده شود تا تخیل آنها تحریک شود و به کار افتد و به جای دادن تکالیف خسته کننده، معماهایی به آن ها داده شود که کنجکاوی آنها را تحریک کند. همچنین می توان آنها را به خیال پردازی های جالب و گوناگون مثل میخوامی در آینده چه شغلی را انتخاب کنی؟ چه شرط هایی برای رسیدن به این شغل وجود دارد؟ و... مشغول کرد. (اعلم کمالی، ۱۴۰۳: ۵۸)

با توجه به نظریه خود تعیینی، انگیزه دانش آموزان تابع و پیرو کیفیت یادگیری و متغیر هایی همچون یادگیری، اهداف و حضور منظم در مدرسه است. در این دیدگاه انگیزه های درونی مقدم بر فشار های بیرونی است؛ به معنای آنکه هرچه فرد و فراگیر احساس نیاز کند علاقه و ترغیب او نسبت به این موضوع بیشتر میشود.

نظریه دیگر تحت عنوان نظریه دستیابی به اهداف است؛ به معنای آنکه اهداف تحصیلی میتوانند دانش آموز را به یادگیری ترغیب و تشویق کند.

نظریه مبادله

به موضوع پاداش و تنبیه تاکید ویژه ای دارد؛ فرد به جنبه هایی تاکید دارد که پاداش دارد این نظریه به این موضوع توجه دارد که فرد رفتارهایی را از خود نشان میدهد که بیشترین پاداش و کمترین مجازات را به دنبال دارد. (صادقی وهمکاران، ۱۳۹۸: ۱۳۱ و ۱۳۲)

مبانی تجربی

خاکسار وهمکاران (۱۴۰۰) در پژوهش خود با عنوان « چگونه توانستم علاقه دانش آموزانم را به یادگیری جهات اصلی افزایش دهم؟» به این نتیجه رسیدند که آموزش و تدریس مناسب و اصولی، در جذاب شدن کلاس درس تاثیر زیادی دارد و میتواند دانش آموزان را به درس مربوطه علاقه مند کند همچنین ایجاد انگیزه در دانش آموز باعث میشود با

^۱ Robert Biehler

علاقه و میل بیشتری به مطالب درسی گوش دهد آن هارا فرا گیرد و همچنین انجام تکالیف و وظایف درسی به صورت گروهی میتواند باعث افزایش روحیه مشارکت و حذف رقابت ناسالم شود.

بازدار و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهش خود با عنوان « چگونه توانستم عملکرد دانش آموزانم را در درس علوم تجربی بهبود ببخشم» دریافتند که گروه بندی دانش آموزان برای گسترش فضای ارتباطی و تعاملی و ایجاد زمینه بحث و گفت و گو ، استفاده از امکانات آموزشی پژوهش سرا برای پیشبرد اهداف درسی و آموزشی ، استفاده از رسانه آموزشی به منظور آسان شدن یادگیری، استفاده از شیوه های نوین و جدید تدریس ، تلاش برای پیدا کردن پاسخ سوال ها توسط دانش آموز و درگیر شدن او در مباحث درسی و نقش فعال دانش آموز در انجام آزمایش ها و نقش ناظر و هدایتگر معلم میتواند در بهبود عملکرد دانش آموزان نقش مهمی را ایفا کنند.

در پژوهش خاکسار و همکاران (۱۴۰۰) با عنوان « چگونه توانستم دانش آموزانم را به یادگیری و پژوهش در درس مطالعات اجتماعی تشویق کنم؟» نتایج حاکی از آنست:

- ۱- کارگروهی باعث افزایش جذابیت و خارج شدن کلاس از وضعیت کسل کننده میشود.
 - ۲- اعطای کارت امتیاز به دانش آموزان میتواند در ترغیب و تشویق دانش آموز برای انجام فعالیت های پژوهشی موثر واقع شود.
 - ۳- کار گروهی باعث افزایش اعتماد به نفس و ایجاد مهارت های کلامی و ارتباطی در دانش آموزان میشود.
 - ۴- این شیوه میتواند منجر به افزایش علاقه مندی و فعال شدن دانش آموز در کلاس درس شود.
- در پژوهش نصیری زرنندی (۱۳۹۸) با عنوان « چگونه توانستم دانش آموزان اول دبستان را به منظور حضور فعال در کلاس افزایش دهم؟» نتایج نشان داد فعالیت هایی مثل تغییر در روش تدریس، حمایت والدین ، تغییر محیط یادگیری، گنجاندن بازی و سرگرمی در فرایند یاددهی و یادگیری، به کارگیری موسیقی و نمایش، در کنار فعالیت های درسی میتواند در میزان علاقه مندی دانش آموزان نقش مهمی را ایفا کند.
- در پژوهش جمشیدی بدربانی و همکاران (۱۳۹۹) با عنوان «چگونه توانستم با استفاده از روش های تدریس فعال و ایجاد موقعیت های یادگیری کاربردی ، میزان علاقه، انگیزه و پیشرفت دانش آموزان پایه ششم را در درس ریاضی بهبود ببخشم» مشخص شد عواملی همچون توجه به تفاوت های فردی ، فعال بودن دانش آموزان ، ایجاد نگرش مثبت ، توجه به روش های نوین تدریس میتواند در ایجاد علاقه دانش آموزان نقش مهمی داشته باشند و باعث شود میزان یادگیری دانش آموزان ارتقا پیدا کند.

گردآوری اطلاعات (شواهد ۱)

برای وجود این مسئله در کلاس درس لازم بود اطلاعاتی جمع آوری شود از آنجایی که از سمت وسوی این کلاس بازخوردهای منفی نسبت به درس مربوطه دریافت میکردم و عدم علاقه خود را به درس نشان میدادند اطلاعاتی با استفاده از روش مشاهده، یادداشت برداری و گفت و گو حول مسئله شکل گرفته گردآوری کردم و برای اتخاذ تصمیمات بهتر و اصولی تر از منابع موجود و پژوهش هایی که در این زمینه انجام گرفته و مشورت با همکارانی که از تجربه کاری بیشتری برخوردار بودند استفاده کردم.

تجزیه و تحلیل داده ها

- بعضی از دانش آموزان در خیلی از مواقع کتاب درسی خود را همراه خود به مدرسه نمی آوردند.

- بعضی از آنها با گفتن مطالبی همچون عدم کاربردی بودن مطالب درسی، عدم مرتبط بودن درس مربوطه با رشته تخصصی، عدم علاقه خود را به فراگیری مطالب درسی مربوطه عنوان میکردند.

- در بحث و گفت و گو های کلاسی شرکت نمیکردند و به دنبال آن بودند که درس مربوطه زودتر تمام شود و آن را کنار بگذارند.

- در بعضی از مواقع در هنگام ارائه مباحث درسی قصد داشتند به بهانه ای از کلاس خارج شوند .

- در بعضی از مواقع از ساعت این کلاس درسی به بهانه ی غیر مرتبط بودن واهمیت نداشتن، قصد داشتند برای مطالعه دروس تخصصی خود استفاده کنند.

- به گفته بعضی هایشان، گرفتن نمره قبولی و مردود نشدن برای این درس برای آنها کافی است.

انتخاب راه جدید به صورت موقت

برای ایجاد علاقه در دانش آموزان باید تصمیماتی اتخاذ میشد تصمیماتی مثل بیان کردن فواید درس مربوطه به دانش آموزان، تغییر شیوه تدریس، مشارکت دانش آموزان در فعالیت درسی، انجام فعالیت های خلاق و موثر

اجرای طرح جدید و نظارت بر طرح

ابتدا برای افزایش علاقه دانش آموزان به درس جغرافیا از آنها نظرسنجی کردم و به آنها گفتم بدون آنکه اسم خود را بر روی برگه ای بنویسند نظرات خود را درمورد کلاس و تدریس بیان کنند ؛ پس از مشاهده نظرات آنها متوجه شدم آنها در کلاس به دنبال تنوع و خارج شدن از یکنواختی هستند ابتدا به آنها از فواید جغرافیا و فواید فراگیری مطالب جغرافیا گفتم مثلاً دانستن جهت های جغرافیایی ما را در بسیاری از مسیر ها نجات دهد یا اینکه اگر بدانیم کدام مناطق برف بیشتری میبارد میتوانیم با آگاهی به آن مناطق سفر کنیم و از خطرات احتمالی جلوگیری کنیم یا اینکه فرهنگ استفاده از محیط زیست را بدانیم و محیط زندگی خود و سایر جانداران را به خطر نیندازیم و مطالبی از این دست.

سپس تصمیم گرفتم با استفاده از وسایل آموزشی و رسم و نقاشی نه صرفاً عنوان کردن مطالب، مطالب درسی را به آنها آموزش دهم. مثلاً برای نشان دادن وضعیت نور خورشید در سطح زمین و گرم بودن منطقه استوا و سرد بودن قطبین و مستقیم و مایل تابیدن نور خورشید از چراغ قوه گوشی و کره جغرافیایی استفاده کردم. یا کره جغرافیایی را روی میز گذاشتم و از آنها خواستم اگر میخواهند نقشه کشور هارا ببینند و آنها را باهم مقایسه کنند میتوانند از آن استفاده کنند.

دانش آموزان را به گروه های مشخص تقسیم کردم و از آنها خواستم که فعالیت های درسی را با گروه های تعیین شده انجام دهند و قبل از انجام فعالیت ، فعالیت ها را کامل برای آنها توضیح میدادم سپس از آنها میخواستم که فعالیت ها را انجام دهند و به آنها میگفتم که بعد از انجام فعالیت یکی از آنها به صورت داوطلب ، پاسخ های فعالیت ها را در کلاس ارائه دهد و با دوستانش در مورد مسائل جغرافیایی به بحث و تبادل نظر بپردازند.

در پایان از یک نفر از گروه مربوطه میخواستیم که واژه ای را مربوط به درس به صورت پانتومیم و نمایش اجرا کند و مابقی دانش آموزان همگروهی آن واژه را حدس بزنند اگر گروهی بتواند واژه مربوطه را در زمان مشخص حدس بزند به نمره مستمر آنها نمره مثبت تعلق میگرفت.

کمتر از روش های سخنرانی و متکلم وحده بودن استفاده میکردم سعی میکردم دانش آموزان خود مباحث درسی را با مشارکت با یکدیگر جلو ببرند و تنها نقش هدایتگر و تسهیل گر را ایفا میکردم.

در آموزش وانتقال مفاهیم سعی میکردم از حالت تئوریک مطالب را خارج کنم و کاربردهای آن مطالب را در زندگی روز مره بیان کنم.

گردآوری اطلاعات (شواهد ۲)

برای آنکه متوجه شویم که راه های مربوطه و اتخاذ شده تاثیر داشته است نیاز بود اطلاعاتی جمع آوری شود به همین منظور از شیوه های مشاهده ، یادداشت برداری میزان مشارکت دانش آموزان، میزان رغبت و میل دانش آموزان به درس مربوطه سنجیده شد.

مشاهدات ، بر این ۳ اصل استوار بود.

-مشارکت بیشتر دانش آموزان در مطالب درسی

-پرسیدن سوالات متعدد در رابطه با درس ومباحث درسی

-آوردن کتاب ونوشتن سوالات مربوطه و آماده بودن در پاسخ دادن به سوالات درسی

نتایج

نتایج این پژوهش نشان داد با استفاده از روش های خلاق و متفاوت آموزشی ، میتوان دانش آموزان را به فراگیری مطالب درسی مشتاق کرد. استفاده از امکانات آموزشی مثل کره جغرافیایی ونقشه ها ... میتواند انگیزه و رغبت دانش آموز به فراگیری مطالب درسی را بیشتر کند. سعی شود بیشتر خود دانش آموز درگیر آموزش و یادگیری مطالب شود وحتى الامکان از روش های سخنرانی وخسته کننده در آموزش مطالب درسی خودداری شود.

پیشنهادهات پژوهش

خطاب به نویسندگان ومتولیان آموزشی

- به جای آنکه در کتاب مربوطه بیشتر از مفاهیم انتزاعی استفاده شود سعی شود مثال های واقعی وعینی وقابل لمس در زندگی روزمره بیشتری بیان شود.
- لزوم وجود پروژه های عملی در کتب درسی : استفاده از آموخته ها در موقعیت های واقعی
- محتوای کتاب ها حتی الامکان با نیاز های جامعه هماهنگ وتناسب داشته باشد.
- همکاری با بخش های مختلف از جمله صنعت و دانشگاه برای تطبیق محتوای درسی با بازار کار وآخرین دستاورد های علمی

خطاب به معلمان

- معلمان فواید مطالب درسی را به دانش آموزان انتقال دهند حتی الامکان از روش های خلاق و فعال برای پیشبرد اهداف آموزشی وانتقال مفاهیم آموزشی استفاده کنند.
- ارتباط صمیمانه با دانش آموزان و پاسخ دادن به سوالات آنها
- تشویق و تحسین دانش آموزان در کلاس درس برای ایجاد و افزایش انگیزه

خطاب به مدیران

- ایجاد محیطی شاد و پرانرژی در کلاس درس
- استفاده از امکانات آموزشی و فراهم کردن تجهیزات آموزشی در کلاس های درس
- وجود ابزار های آموزشی در مدارس برای انتقال بهتر مفاهیم آموزشی

خطاب به والدین

- تشویق تلاش های فرزند و تحسین نقاط قوت او
- فراهم کردن فضایی که فرزند در آن احساس امنیت کند و منجر به بالا رفتن اعتماد به نفس او شود.
- گوش دادن به نگرانی و مشکلات فرزند
- ایجاد فرصت های یادگیری متنوع و گوناگون مثل رفتن به کلاس های هنری، ورزشی و علمی
- برقراری ارتباط با معلمان وجویا شدن وضعیت آموزشی فرزندشان

منابع

- [۱] احمدی ، علیرضا ؛ نوری عییلو ، حمیدرضا ؛ ساوری ، علی(۱۴۰۱). «ارزیابی محتوای کتاب درسی جغرافیا پایه یازدهم بر اساس شاخص های حفاظت از محیط زیست با کاربرد تکنیک های آنتروپی شانون و تاپسیس»، نشریه پویش در آموزش علوم انسانی دانشگاه فرهنگیان ، شماره ۲۶
- [۲] اعلم کمالی ، سید رضا (۱۴۰۳). «بررسی رویکردهای نوین ایجاد انگیزه جهت ارتقای یادگیری پایدار دانش آموزان» فصلنامه علوم تربیتی جوان ، شماره دوم
- [۳] بازدار ، معصومه؛ احمدی، افسانه؛ محمودنژاد ، دنیا؛ علیمزادی، ناصر(۱۳۹۹). «چگونه توانستم عملکرد دانش آموزانم را در درس علوم تجربی بهبود ببخشم؟» ماهنامه آفاق علوم انسانی، سال چهارم ، شماره سی وهفتم
- [۴] جمشیدی بدربانی ، مهرانگیز ؛ عسگری ، رقیه ؛ باقری ، مریم (۱۳۹۹). «چگونه توانستم با استفاده از روش های تدریس فعال وایجاد موقعیت های یادگیری کاربردی ،میزان علاقه، انگیزه وپیشرفت دانش آموزان پایه ششم را در درس ریاضی بهبود ببخشم؟» ، فصلنامه توسعه حرفه ای معلم ، سال پنجم ، شماره ۱، ۴۰-۱۵

- [۵] خاکسار ، هوا ، ملک پور افشار ، عزت الله (۱۴۰۰). «چگونه توانستم دانش آموزانم را به یادگیری و پژوهش در درس مطالعات اجتماعی تشویق کنم؟» ، فصلنامه مطالعات و تحقیقات در علوم رفتاری، سال سوم ،شماره ۶
- [۶] خاکسار ، سکینه ، ملک پور افشار ، عزت الله (۱۴۰۰). «چگونه توانستم علاقه دانش آموزانم را به یادگیری جهات اصلی افزایش دهم؟» ، مجله پیشرفت های نوین در روان شناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش ،سال چهارم،شماره ۴۰
- [۷] صادقی ، درنا ؛ خدا رحمی ، سمیه ؛ مومنی ، حسن (۱۳۹۸). «بی انگیزگی تحصیلی دانش آموزان پسر دوره متوسطه اول نواحی روستایی: یک مطالعه داده بنیاد.» نوآوری آموزشی ،شماره ۷۱، سال هجدهم
- [۸] نصیری زرنندی ، زینب (۱۳۹۸). «چگونه توانستم انگیزه دانش آموزان اول دبستان را به منظور فعال در کلاس افزایش دهم.» مجله دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی ،سال دوم،شماره ۲۲